

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Institutiones Canonicae Sive Ius Ecclesiasticum

Wiestner, Jacob

Monachii, 1705

Art. I. De Natura & Varietate Arbitrorum.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-62620](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-62620)

ARTICULUS I.

De Natura & Varietate Arbitrorum.

SUMMARIUM.

1. Arbitri definitio,
2. Et divisio in Necessarium & Voluntarium:
3. Quorum prior duntaxat munus suscipere tenetur,
4. Et jurisdictionem habet;
5. Eiusque sententia obnoxia est appellationi.
6. Arbitri compromissarii à Judice differt quoad constitutionem:
7. Quoad potestatem & processum,
8. Et quoad vim atque effectum pronuntiationis.
9. Ordinem Judicarium Arbitri,
10. Non etiam Arbitrator servare tenetur.
11. Differentia inter Arbitrum & Arbitratorem:
12. Arbitramentum boni viri iudicio reducitur ad aequalitatem:
13. Arbitrium autem fere servatur, si appareat iniquum.

Arbiter sic dicitur ab Arbitrando, sive aestimando, Festus Pomponius *V. Arbitri*: estque, vocabulò lãtius acceptò, vir bonus, qui ad aliquod negotium aestimandum & terminandum assumitur; ut, quid sibi de re aliqua videatur, edicat, *l. Qui tam 52. C. de Decurionibus*: quò modò arbitri etiam sunt Judices, tam Ordinarii quàm Delegati, *l. Item si 14. S. 4. ff. Quod metus causa l. Communis 26. ff. Communi divid. C. l. Quis-*

quis 6. pr. C. de Posul. Sc. Glosa in hanc l. V. Arbitros & Gonzalez in c. 1. n. 3. Strictius & magis propriè sumptus est vir bonus, qui ex Juris dispositione vel partium conventionione constituitur; ut super controversia, quæ inter eas est, iudicium sive animi sui sensum proferat, eamque dirimat, Molina *Tract. 7. de l. C. l. disp. 30. n. 2.* & Pirhing *ad hanc Rubric. n. 1.* Quò & in proposito Rubricæ sensu accepti

Arbitri varii, & præcipuè alii Necessarii, alii Voluntarii sunt. Necessarii sive, ut etiam vocantur, Juris arbitri sunt, qui ex præscripto legis vel canonis aut statuti, vel iussu Principis aut iudicis præceptò constituntur; ut de causa suspensionis iudici objecta, *c. Suspensionis 39. de Offic. delegat. C. Arbitris 11. eadè Rubr. in 6. de literarum Apostolicarum revocatione, inter diversos iudices controversia, c. cit. C. Paistoralis 14. de Rescript. de lite inter Episcopum ejusque subditum Clericum, c. Si Clericus 43. V. Si quis verò 11. q. 1. exorta &c. cognoscant & pronuntiant, c. cit. Molina *disp. 31.* & Pirhing *n. 2.* Voluntarii sive, ut passim nuncupantur, arbitri Compromissarii sunt, qui nullà Juris aut iudicis præceptò compellente, sed spontaneò & liberò partium, eorum iudicio ac definitioni se submittentium consensu ad controversiam, quæ inter ipsas est, dirimendam assumuntur, *jurta c. 1. c. Pervenit 3. Sc.**

Inter hos Juris & Compromissarios arbitros, præterquam quòd ille necessarius, iste liberè ac sponte assumatur, notatu digna tres differentie statui à DD. solent.

Prima est; quòd ille, eò ipsò quòd et necessitate, Juris; aut iudicis præceptò assumatur, ad arbitri munus suscipiendum valeat compelli, *c. Cùm speciali 61. de dy-*

de Appellat. non etiam iste sive Compromissarius: etsi, postquam arbitrium in se recepit, id liberè nequeat deponere, sed super controversia pronuntiandò adimplere teneatur, l. Labeo 3. §. 1. ff. de Recept. arbitr. cit. Molina disp. 25. n. 10.

4. Altera; quòd Juris arbitrer habeat quasi Ordinariam jurisdictionem: & propterea verè iudicis instar in citationibus, dilationibus, coactione & examine testimonii, aliisque ad causæ definitionem necessariis procedat: Compromissarius verò, eò ipsò, quòd assumatur à partibus, publicam potestatem tribuere non valentibus, l. Privatorum 3. C. de Jurisdic. omni. iudic. non jurisdictionem, sed solummodo cognitionem seu notionem quandam habeat: eamque ob causam, licet de controversia proferre valeat sententiam, partes tamen litigantes & alios ad comparandum vel testificandum nequeat compellere & coercere, Glossa in c. Suspicionis cit. V. Ad quos omnia & cit. Molina disp. 31. n. 1. & 2.

5. Tertia; quòd à Juris arbitris perinde ferè, ut ab aliorum tam ordinariorum quàm delegatorum iudicum sententia, ad eum, qui Juri præest, sive, qui ad arbitros eligendos partes compulit, possit appellari, c. Ab arbitris cit. non etiam à Compromissario seu voluntario arbitro, l. Non distinguemus 32. §. 14. ff. C. l. 1. C. de Recept. arbitr. cum, qui in eum compromiserunt, id fecerint liberè: sèque ad standum ejus arbitriò obligasse præsumantur, Glossa fin. in c. Ab arbitris cit. & Panormit. in c. Suspicionis cit. n. 7. etsi, quando id notoriè iniquum est, ad justitiã aliquando reduci, ejusque executioni doli exceptio opponi possit, ut infra dicemus.

6. Ex his relucet notatu dignæ complures differentia, quæ inter arbitros Compromissarios, de quibus potissimum agimus, eorùmque arbitria & iudices at-

que iudicia intercedunt. Differunt enim,

Imprimis quoad ipsam constitutionem; quia arbiter non, ut iudex, auctoritate publicâ, sed privatorum consensu assumitur, c. Pervenit. cit. & arbitrium non, ut iudicium, ex parte rei conventi & ipsius iudicis necessarium, sed voluntarium est; cum, sicut transigere, sic & in arbitrum unum vel plures regulariter compromittere nemo, l. Diem 27. §. 2. nemòque à compromittentibus delatum arbitrium suscipere invitus compellatur, l. Labeo 3. §. 1. ff. de Recept. qui arbitr. licet id, qui suscepit, cogatur expedire, Zoesius ad Rubr. cit. ff. n. 20. & Bruneman. in l. cit. n. 2. & 3.

Deinde quoad potestatem; quia arbitria sunt stricti Juris; cum arbiter, si compromissò expressum non sit, neque arbitrium per delegationis viam in alium transferre, l. Non distinguemus cit. §. 16. & 17. neque extra ejus metas & expressum tempus vel locum evagari, l. cit. §. fin. neque ultra expressas ab eisque dependentes aut necessariò connexas causas arbitrandi facultatem porrigere possit, l. De his rebus 46. ff. Rubr. cit. eaque de causa coram arbitro locus non sit reconventioni, c. Cum dilectus 6. ubi Panormit. & Joan. Andr. uterque n. 6. & cit. Molina disp. 42. n. 7. & qui compromissit, sibi imputare debeat, quòd causam, super qua partem reconvenire in iudicio posset, non expresserit compromissò, Laiman in c. cit. n. 3.

Præterea quoad processum; cum coram arbitro litigans procurator satisfacere & dominum rem ratam habiturum, cavere non teneatur; quia solvere potest poenam compromissi, l. Non distinguemus cit. §. 20. & arbiter, licet partem condemnare valeat in expensis, eam tamen absente ratione contumaciæ, si compromissò expressum

00003

pressum non sit, multare ac punire, uti & testes cogere non possit, propter defectum jurisdictionis, Glossa in c. cit. V. Nisi de his & Panormit. n. 12.

8. Demum quoad pronuntiationis vim & effectum; primò enim arbitri, si de causa sibi commissa definitivè pronuntiant, erravit & sententiam invalidam dixit, errorem corrigere vel sententiam retractare ac mutare non potest, l. Qualem 19. & l. Quia arbitri 20. ff. de Recept. arbitri. licet id iudex Ordinarius possit, l. Si expressim 19. ff. de Appellat. Secundò, eam etiam validè dictam mandare nequit executioni; quòd careat jurisdictione; ut adeò executio ad Ordinarium iudicem ipsius rei pertineat, l. Cum antea 5. C. de Recept. arbitri. Panormit. in c. Per tuas 9. n. 1. cit. Molina disp. 45. n. 5. & Bruneman. in l. cit. n. 14. Tertiò ab arbitro compromissario ejusque arbitrio nequit appellari, l. 1. C. Rubr. cit. ut infra plenius tradetur. Quartò ex ejus arbitrio neque actio neque exceptio Rei Judicatae, sed poenae duntaxat petitio datur, l. Si contra 2. C. ibid. Quintò laudum sive pronuntiatio arbitri non infamat condemnatum, l. Quod ergo 13. §. 5. ff. de His, qui infam. not. licet ex causa furti, injuriæ &c. à iudice condemnatus infamis fiat, l. Athletas 4. §. fin. ff. Rubr. cit. quòd non per omnia lententia sit, & non omnes istius habeat effectus, Bruneman. in §. fin. cit. n. 7. alias differentias Speculator Tit. de Arbitris §. 2. & alii dabunt.

9. Porro arbitri Compromissarii causa inter partes controversa committi aliquando solet, ut de ea cognoscendò & pronuntiantò Jure præscriptum Ordinem Judicarium observent: quò modò, si in eos compromittatur, causae definitioni citatio partium cum oblatione libelli, contestatio litis, iusta dilacionum spatia, examen testium & cætera Judicialia

rii Ordinis solennitates præmittuntur, l. Sed & 49. §. 1. ff. l. Cum antea 5. §. 1. & 2. C. de Recept. arbitri. nisi consensu partium, à quibus eorum potestas tota pendet, aliqua remittantur, l. Dim 37. §. 4. ff. eadem Rubr. aliquando, ut eam summarie de plano & sine figura Judicii discutiant, & quòd æquum bonumque videatur, pronuntiant, cit. Molina disp. 32. n. 1. & Gaill. Lib. 1. observat. 150. Quorum priori Arbitri proprie dicti sunt: & vulgò wilskyrige Schieds- Richter eorumque sententia Arbitrium & Laudum; posteriori vero modò constituti Arbitratores vulgò Gürtische-Unterschieder vocari solent, & in celebrandis contractibus, injuriarum damnorumque illatorum reparatione, aliisque negotiis fere extrajudicialibus adhiberi solent, ut laudatus Molina n. 4. & 6. observat.

Differentias inter Arbitrum & Arbitratorem per multas refert Panormit. in c. Quintavallis 23. de Jurjurando à n. 8. & nonnullas etiam Speculator. Tit. de Arbitris §. 1. à n. 1. Notatu digniores relucet ex jam dictis: suntque Primò; quòd ille super lite sive ad dirimendam, quæ inter aliquos est, controversiam, l. Non distinguemus cit. §. 16. ille vero sive Arbitrator plerumque super contractu, v.g. ad æstimandum rei pretium, vel designandam certam partem, sociorum quemque ex Societate contingentem, æstimatur, l. Societatem 76. ff. pro Socio speculat. §. cit. n. 2. Secundò; quòd Arbitri ad modum judicis & judiciali ordine servatò: Arbitrator autem, quasi amicabile compositor & inter partes mediator, extrajudicialiter atque ex æquo & bono negotium æstimet, de eoque iudicium suum proferat, Panormit. in c. cit. n. 9. Unde Tertiò regulariter ad Arbitratoris: non etiam ad Arbitri manus omnes admittuntur; cum, sicut ad judiciali,

judicis, sic etiam ad Arbitri munus foeminae aliaque personae à n. 16. enumerandae non admittantur. Quartò, quòd sicut judex, l. *Unica C Ne quis in sua*, sic & Arbitrator nemo esse queat in propria causa, l. *Si de re sua* 51. ff. de Recept. arbitr. Arbitrator autem quis in causa & facto proprio esse possit, c. cit. & l. *Si libertus* 30. ff. de

12. *Oper. libert.* Quintò, quòd Arbitramentum sive arbitratoris pronuntiatio, si iniquitatem vel læsionem enormem continere probetur, ad petitionem partis eà læsa ad æqualitatem Justitiæ boni viri arbitriò reducatur: Arbitri autem pronuntiatione standum sit, sive æqua sit sive iniqua, ut desumi solet ex l. *Societatem* cit. verbis. *Arbitrorum genera sunt duo. Unum ejusmodi, ut sive æquum sive iniquum sit, quod arbitrati fuerint, parere debeamus: Alterum ejusmodi, ut, si, quod arbitrati fuerint, iniquum & injustum appareat, ad boni viri arbitrium redigi debeat.* Priori istius textus parti consonat l. *Diem* cit. cujus §. 2. Ulpianus, *Stari*, inquit, *debet sententia arbitri, quam de re dixerit, sive æqua, sive iniqua sit.*

Postremam hanc differentiam, licet à Glossa in can. *A judicibus* 33. V. eòdem 2. q. 6. Panormit. in c. *Quintavallis* cit. n. 29. & 30. Bartolo in l. *Societatem* cit. §. *Arbitrorum* Speculat. §. 1. cit. n. 5. & 6. aliisque Juris utriusque Interpp. ac DD. communi calculò approbata sit, latè & perquam eruditè rejicit, & in §. cit. fundatam, negat Molina *Tract. §. de J. & J. disp. 30. n. 7.* quòd §. *Arbitrorum* cit. ne verbum quidem aut iota contineatur, ex quo illud inter Arbitros & Arbitratores discrimen eruatur: sed discrimen constituatur inter diversa compromissa, super contractu Societatis placita: quorum unò in aliquem ita compromissum est; ut ejus arbitriò omnino stetur, quidquid demum judicabit; alterò verò in aliquem

compromissum est simpliciter; ut, quòd æquum justumque esse judicabit, pronuntiet, quin ex compromisso ejusque circumstantiis constet, partes se obligasse ad ei omnino standum, quidquid demum judicabit. Quorum modorum priori si in aliquem compromissum sit, ejus arbitriò in utroque foro omnino standum: neque si iniquum appareat, ad boni viri arbitrium reductioni locum esse, ait; quòd, sicut sortibus & alearum lusu, sic etiam tali compromissò quasi fortunæ periculoque & commodo pronuntiationis arbitri electi negotium exponatur. Posteriori verò si in aliquem compromissum sit, & ejus arbitrium iniquum appareat, à parte eò gravata peti posse, ait, ut prudentis viri arbitriò ad æqualitatis & justitiæ limites reducatur; quòd compromittentes ad ejus judicìò standum se obligasse videantur, si non quomocunque, sed eò, quò bonum virum oportet, modò pronuntiarit. Ita Molina §. cit. exaudit & conformat principiis Juris Naturalis.

Verum, quia etiam hujus ab ipso adinventæ duplicis compromissi formæ §. 13. cit. ne verbò quidem ulla mentio sit, non est, cur à Glossa & duobus utriusque Juris Interpretum Principibus redditum, & frequentissimò aliorum DD. calculò approbatum §. cit. intellectum & huic contentaneam inter Arbitros & Arbitratores differentiam rejiciamus, præsertim; cum ab illo & ista recessum dissuadeat ratio, Imprimis; quòd dubii Juris intellectus sive interpretatio ea præferenda sit, quæ communi Interpp. aliorumque DD. sensu approbatur, arg. l. 1. §. 1. ibi, *Sanè crebrior apud Veteres opinio est, ff. de Offic. Quest. l. Quasitum* 12. §. 27. ibi, *Quam sententiam quotidie invalescere videmus, ff. de Instructio & instr. leg. &c.* cum in re ambigua verius & magis integrum judicium sit, quòd multorum, quàm quòd

quod unius aut alterius sententiâ comprobatur, ex mente Philosophi *Lib. 3. Politic. cap. 7. & 11.* Baldi *in l. 1. ff. de Senator. Menochii Lib. 2. præsumpt. 71. à n. 1.* Navarri *Manual. cap. 27. n. 286.* & aliorum. Deinde; quia compromissum imitatur naturâ transactionis: à qua, ut litis finis sit, cujusvis injustitiæ & apparentis læsionis etiam enormis prætextu non receditur, *l. In Summa 65. §. 1. ff. de Condiç. indeb. & l. Lucius 78. §. fin. ff. ad SC. Trebell. per tradita Tit. 36. n. 11.* & tradenda *infra n. 51.* Demum; quia, sicut Molinæus, sic & communis *§. cit. intellectus*, in eoque fundata inter Arbitros & Arbitratores differentia Naturalis Juris principiis plenè conformatur, si, ut fere solet, limitationibus *n. 50.* referendis temperetur.

ARTICULUS II.

De iis, à quibus & in quos compromitti potest.

SUMMARIUM.

24. Compromittere nemo debet invito.
25. Possunt, qui res suas administrant, & Jure non prohibentur.
26. Prohibetur autem Servus, Pupillus & similes.
27. Excommunicatus vitandus.
28. Cujus tamen Arbitrium valet.
29. Religiosus sine consensu superioris.
20. Fœmina, qua tamen Arbitrarietas esse possunt.
21. Laicus in causa Spirituali.
22. Nisi ex delegatione Apostolica.
23. Vel cum clerico, si Episcopus constituat.

24. Ab Arbitramento eius remissionem.
25. Et ad id admittentium verior opinio.
26. Compromittere nemo potest in se ipsum.
27. Et in judicem proprium de Juri Civili.
28. Secus de Canonico.
29. In eadem causa arbitri plures & in pari numero esse possunt.

Compromittere in Arbitros nemo cogitur, *l. Diem 27. §. 2. ff. de Recept. arbit. nisi lis esset valde intricata*, quæ à judice sine scandalo aliòve publico incommodo non posset expediri; vel alicubi Statutò cautum vel consuetudine receptum esset, ut certæ v.g. inter Conlangineos orta controversiæ compromissò definiatur, *Staccia Lib. 2. de Judic. cap. 2. §. 1. & Hunnius Encyclopæd. p. 2. Tit. 4. cap. 3. n. 8.*
 In eos autem compromittere regulariter possunt omnes, qui rerum suarum liberam habent administrationem; ut de iis disponere etiam alienandò possint, sicut colligitur ex *l. Non solum 4. C. de Præd. minor.* & argumentò à contrario ductò ex *c. Cùm tempore 5.* ubi Prælatò exempto super privilegio Exemptionis, quòd huic sine consensu Papæ renuntiare nequeat, compromittendi facultatem competere, negatur. Ratio est; quia, sicut transactio, sic etiam compromissum via est ad alienationem: ob eamque causam, cui alienatio non conceditur, sicut transigere, sic etiam in arbitros compromittere non licet; nisi ita, ut res, de qua controversia est, apud eum permaneat, *Panorm. inc. cit. n. 4. & Molina Tract. 5. de J. & J. disp. 40. n. 6.*
 Quare compromittere in Arbitros, acqueunt Servus, *l. Non distinguunt 20. §. 1. ff.*